

váltó pillanatot várta mozdulatlanul, koncentrálni. Akkoriban kezdődtek, gyakori erős fejfájásokkal is nehezítve, mozgáskoordinációs panaszai, leküzdhetetlen kényszermozgásai, melyeket sokáig nem tudtak pontosan diagnosztizálni. Ez az első megmaradt emlékem a betegségről; sosem fogom elfelejteni. Az utolsó pedig a Madách Kamara Színházból való, az idei tavaszról, hetekkel a halála előtt, mikor egy premier szünetében megkért, hogy kísérjem ki a mosdóba. A kétévnyi haladékos és élhető életet adó bravúros agyműtétnek megjött a böjtje, mert rosszabb állapotban volt, mint a műtét előtt. *„Tegnap nem nyitottam ajtót; / valaki dühödten nyomta a csengőt, hiába, / a szoba közepén lebetonozva / csak kilengeni tudtam, mint egy magasépület”* – írta le állapotát A PORSZÍVÓ című versében, és most is pontosan így történt. Vigyázban állva egy darabig enyhén kilengett előre-hátra, aztán két lábfeje toporogni kezdett, mintha a helybenjárást imitálná, majd annyira előredőlt a törzse, hogy tartanom kellett, nehogy elzuhanjon, és akkor egyszer csak megindult a két láb, gyorsan, erőtlenül és kalimpálva; támogatás nélkül összeesett volna, majd megállt, és kezdtük előlről. Mindehhez a megkínzott, eltorzult arc látványa járult a nyilvános megaláztatás belső kínjának látható jeleivel. Szörnyű jelenet volt, és többször megismételtük a mosdóig meg vissza, a közönség alig titokoltan irtózó bámulása közben. Ott értettem meg igazán, hogy mit mért rá a sorsa.

A megsejtett „Szóhalál” kegyes volt hozzá, a másik „fekete nővér”, aki „jeges lepedőjére szeretkezni” hívta, az „Agyhalál”, kegyetlen lett volna.

Ha netán mégis szállnának a légtérben angyalok, akkor remélhetőleg szegyeλλik magukat.

Somlyó György

BÚCSÚ O. O.-TÓL

Orbán Ottó, aki nemcsak barátainak, hanem az egész magyar irodalomnak nagy vesztesége, a maga önkínzó, önvigasztaló, önironikus beszédmodorával ismételen, legutolsó verseskötetében is, mintegy önmagát „lenullázva”, nevének kezdőbetűivel kódolta jelenlétét a magyar költészetben. Nem mintha nem fűződött volna ahhoz ezer látható szállal is. Sőt. Bármikor egyetlen mozdulattal bele tudott bújni egymástól mindenben különböző mestereinek, Weöresnek és Jékelynek, Pilinszkynek, Nemes Nagy-nak mindenfajta karneválosított vagy éppen karizmatikus klepetusába (egészen mellékesen, olykor még e sorok írójának szerényebb mimikrijébe is). (Mint ahogy állandó kemény önkontrolljával maga mondja: „versei tükrében nemcsak ő maga látszik mindig másnak”.)

Méltó – és úgy érzem, egyedülálló – helyét azonban a magyar költészet (mondjuk) panteonjában úgy fogja elfoglalni, mint az egyetemes költészet egy egészen elkülöníthető fajtájának magyar alakja: a költészet *mártírjai* között. Ezt a birtokos szerkezetet nem abban a jelentésében kell értelmezni, mintha élete, életműve a költészetnek esett volna áldozatul, hanem éppen fordítva: hogy a költészettel és a költészetben tudott győzni egyre elviselhetetlenebbé váló életén, és – bámulatosan, szinte csodálatosan hosszú időn át a folytonosan kísértő (és olykor talán saját maga által is megkísértett) halálán is. Nem ismerem (majdnem kimondhatnám, hogy nem ismerünk) múltban és jelenben nagy jelentőségű költői életművet, amely szerzője életének utolsó húsz évén

át olyan magasba szökkent, tágasságának és emelkedettségének, ha megengedhetem ezt a szójátékot: „konstruktív dekonstrukciónak” töretlen ívében, mint az ő pályájának e két évtizede. Gyógyíthatatlan, kezdetben hosszú időn át még orvosai által sem megnevezhető betegsége állandó feszültségre (illetve: ernyedtségre), vagyis folytonos diszharmóniára kényszerítette nemcsak elszenvédőjét, hanem – és ez, mondjuk, jobb híján és időzójelben, a „csoda” – egyben szenvedése felülíróját, újra meg újra fölébe röpöngő szellemét is. Aki napról napra *nem fogy ki az észérvekből* (az élet mellett, az alkotás mellett, a halál ellenében), és előre *himnuszt ír arra az időre, amikor végleg kifogyna* belőlük. Még akkor is, mikor tudja, hogy körülötte (körülöttünk) *röpdös a világ gyászfátyla, a pernye*. Talán csak egyetlen klasszikus alakja van az európai irodalomnak, akinek a helyzetéhez az Ottó életlehetőségei hasonlíthatók: Heinrich Heine, a *holt hős, a Pelida – az Alvilág árnyék-ura*. És ha már nem lehetett megkerülni ezt a közeli is távoli analógiát, nem feledhető ki belőle az ő *Mouche*-a sem, az a *persona*, aki nélkül ezen a félelmetes színpadon csak a „hirtelen halál” tragédiája játszódhatott volna le, az alkotás és az élet küzdelmének katartikus drámája helyett. És nem harsanhatna fel rajta a *harmincöt éve* refrénű kardal, amelynek kórusát mintha maga e harmincöt elmúlt év énekelné:

*„harmincöt éve
kínban gyönyörben
harmincöt éve
csúcson gödörben
.....
harmincöt éve
porlik és mállik
harmincöt éve
kitart a halálig”*

*

Orbánt a 80-as évek elején kezdik kísérgetni és kísértgetni, „szótlatlanul figyelni” a „Párkák”, hol párosával, hol hármasával, és ugyanakkor történt, hogy költészetében az addig általa fordított Robert Lowell sajátos álszonettjei felé fordult, *amikor nem tudott végiggépelni egy oldalt, és szorultságában egy fejben belátható távot keresett...* Ehhez az egyszerre szabad és kötött alakzathoz modellizálta sokszoros lefokozottságát, amelyben a mindig lazán változó szótagú sorok mindig szigorúan véget értek a 14. sornál. Ily módon határozta meg a betegség a költészetét és a költészet a betegségét. Húsz éven át így élte a betegsége a költészetét és a költészet az életét, mintegy lírai „DNS-spirálként”.

Orbán szerint (legalábbis egyik legutolsó „Lowell-szonettje” értelmezésében) *„a költészet nem luxus, nem betegség, nem kedélyállapot, nem irodalom”*. Szívesen egyetértenék vele, ha nem gondolnám ennek ellentétét (is): a költészet luxus is, betegség is, talán kedélyállapot is; végül még irodalom is – ha csak egy kis részecskéje is az. De hát ki az, aki még nem akart nevet adni a költészetnek? És kinek sikerült még nevesíteni a költészetet? Csak annyit tudunk róla, hogy *van*, hogy *volt* és minden valószínűséggel *lesz* is mindenütt és mindenkor az ember élőhelyein és élettartamán keresztül.

*

Távol áll tőlem, hogy akár bármilyen általam nem is birtokolt csodaszikével megpróbáljam feltárni azt a rejtélyt, amelyet barátai, ismerősei és olvasói csak csodálni tud-

tak, de megközelíteni sosem. Hogy miként volt képes a költő szervezetének szinte állandóan ingatag egyensúlyától kizsarolni a szellemi koncentrációnak akár csak azt a minimumát, amivel el lehet kezdeni egy költemény írását – nem is szólva annak befejezéséről (ami nélkül a kezdet sem létezik). Csak egyetlen feltételezés telik ki tehetetlen fantáziámból, hogy mégis: a betegség is lehet költészet, valamint a költészetnek magában is van gyógyírként gyógyító ereje (amelyről a pszichológia régóta tud is valamit), és ami – különleges esetekben – a betegség súlyosságán is fölülelemelkedik. És azt kell gondolnom, hogy Orbán Ottó két évtizeden keresztül látszó fizikai leépülésének és azzal szinte szimmetrikus alkotói felemelkedésének kettős íve („spirálja”) mindenekelőtt az egyik legmodernebb, az európai gondolkodás gyökereihez visszaforduló filozófiai szemlélet (vö. Derrida: A DISSZEMINÁCIÓ, illetve annak Platón-kommentárjai) keretében nyerhet magyarázatot. Az *írás* mint *gyógyír* (*pharmakon* = varázslat-ördögűzés, orvosság-méreg stb. dichotómia) platóni–szókratészi, valamint a *katharmoi* (= megtisztulások) empedoklészi, illetve a modern pszichológia és nyelvelmélet értelmezésében és elemzésében. Amelybe én legfeljebb utalásra, semmiképp sem további beavatkozásra érzek magamban illetőséget.

*

E sorokat Szigligeten vetem papírra, magam is az *írás* „gyógyírjához” folyamodva, alig egy hónappal később annál, hogy ugyanitt egy asztalnál ültem Orbán Ottóval hirtelen halála előtt három nappal. Utolsó verseskötete első példányának esedékes érkezésére várt. Nyugtalanul, nem is palástolt izgalommal. Izgalma rám is átragadt, végesség rajtam is maradt a két és fél órai utazáson, mert még aznap haza kellett érnem. Az M7-es út úgy látszik már soha meg nem szűnő „szlalom”-kanyaraiban folyton felfelremegett bennem Ottónak az asztalnál többször is elhangzó (beszédnek alig hangzó) aggódozó mondata: „*Ma kellett volna megjönni a könyvemnek.*” A könyv címe: OSTROMGYÜRÜBEN. Régóta tudta, hogy ő maga is abban szorong. Aznap látni is lehetett rajta, hogy tudja. Magam is jól ismerem ezt a szorongást. Ha valamilyen esedékes remény kecsegtet. A volánt szorosan fogva a kanyarokban, nagyon drukoltam Ottónak, hogy minél előbb megérkezzék a könyv. Mikorra megtudtam, hogy ez megtörtént, már tudnom kellett azt is, hogy a jó hírt a gyász hír is kísérte...

Bán Zsófia

PRÓBACSOMAGOLÁS

([m]ottó)

A legfontosabb, hogy minden beférjen a csomagba. Hogy minden, ami kell, ott legyen, kéznél legyen. Mert vajon van-e annál rosszabb, mint amikor útközben egyszer csak kiderül: valami elengedhetetlenül szükséges holmi nincs ott, otthon maradt? Ugyanakkor az is rossz, ha kiderül, hogy ami viszont ott van, az felesleges. Feleslegesen cipeljük, felesleges, haszontalan teher. Ezért érdemes alaposan végiggondolni, hogy mi az, amire útközben szükségünk lehet. Aki a szükségét féli, az próbacsomagolást végez.